

**ARAP BAHARI SÜRECİNDE OBAMA DÖNEMİ
AMERİKAN DIŞ POLİTİKASI: MISIR ÖRNEĞİ**

**AMERICAN FOREIGN POLICY IN THE OBAMA ERA DURING THE ARAB
SPRING PROCESS: THE EXAMPLE OF EGYPT**

Sümeyye BAL

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Avrasya Araştırmaları Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

<https://orcid.org/0009-0006-2869-8262>

sumeyyebal7596@gmail.com

Özet

20.yüzyılda bağımsızlıklarını kazanan Ortadoğu ülkeleri modern yönetim şekli olan demokrasiye geçiş sürecini tam anlamıyla tamamlayamamış. Ülkeler bağımsızlıktan sonra otoriter şekilde yönetilmeye devam edilmiştir. Bu yönetimler doğrultusunda Ortadoğu'da 2010 yılında halk ayaklanmaları başlamıştır. Bu ayaklanmalar Arap Baharı olarak adlandırılmıştır. Diğer Ortadoğu ülkelerinde olduğu gibi Mısır'da da halk ayaklanması yaşanmıştır. O dönemde Amerika'nın başkanı olan Obama'nın başkanlığa geldiği tarihten sonra Ortadoğu'da izlediği politikalar ve Arap Baharı zamanında ki tutumu ele alınarak incelenen çalışma üç ana unsur ekseninde hazırlanmaya çalışılmıştır. Birincisi Arap Baharı süreci, ikincisi Arap Baharının Mısır'a etkisi, üçüncüsü ise Obama'nın bu süreçteki Mısır politikasıdır. Bu çalışmada Mısır'da Arap Baharı süreci yaşanırken Amerika'nın tutumu ve izlediği dış politika anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Obama, Mısır, Arap Baharı, Ayaklanma.

Abstract

The Middle Eastern countries, which gained their independence in the 20th century, could not fully complete the transition to democracy, which is the modern form of government. Countries continued to be governed in an authoritarian manner after independence. In line with these administrations, popular uprisings started in the Middle East in 2010. These uprisings were called the Arab Spring. As in other Middle Eastern countries, there was a popular uprising in Egypt. The study, which was examined by examining the policies followed by Obama, who was the president of the United States at that time, in the Middle East after he came to office and his attitude during the Arab Spring, was tried to be prepared on the axis of three main elements. The first is the Arab Spring process, the second is the effect of the Arab Spring on Egypt, and the third is Obama's Egypt policy in this process. In this study, we tried to explain America's attitude and foreign policy while the Arab Spring was taking place in Egypt.

Keywords: Obama, Egypt, Arab Spring, Uprising

Giriş

20.yüzyılın başlarından beri Amerika'nın kendine has dış politika algılarını bu coğrafyaya da getirmek istediklerini görmekteyiz. Amerikalıların kendilerine özgü bir kader anlayışı vardır. Bu anlayışa göre Tanrı'nın kendilerine ezilen devletleri korumak, onlara özgürlük ve demokrasi götürmek misyonu sağladığına inanılır. Bu inanç doğrultusunda kendi kültürlerini yaymak için çeşitli faaliyetler göstermişlerdir. Bu anlamda Ortadoğu'ya olan ilgi de bu dönemde başlamıştır. Aynı dönemde ülkede yaşayan Yahudiler Amerika'nın desteğini almak için çeşitli şekillerde uğraşmıştır. Amerika halkı ise Yahudiler ile kendileri arasında benzerlikler olduğunu düşünmüşlerdir. İki halk da yurt edinmek için uğraşmaları çabalamaları ezilen halk düşüncesi ekseninde birbirlerine yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşma sempatiyle birlikte desteği de yanında getirmiştir. 20.yüzyılın başında petrole olan ihtiyaç ve ilgi diğer Avrupa ülkeleriyle Amerika'nın da odak noktalarından birisi haline gelmiştir. Aynı tarihlerde Amerika'nın Ortadoğu petrollerine olan ilgisi daha fazla artmıştır. Bu düşünceler çerçevesinde dünya iki büyük savaş atlatmış ve iki savaş sonunda petrole olan ihtiyacın önemi de gözler önüne çıkmıştır. Bu sebeplerden Amerika gerek Mısır gerekse diğer Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerinde zaman zaman ihtiyatlı davranmıştır. (Gözen vd., 2018: 184) Amerika dış politikada İngiltere ile ilişkilerini iyi tutmuş bu iki devlet zamanla birbirleri açısından önemli iki müttefik haline gelmiştir. Ortadoğu'da izlenen politikalarda iki müttefik ülkenin ilgisi ve çıkarları doğrultusunda gerçekleşmiştir. Amerika, Ortadoğu'da bölge ülkeleri arasında Mısır'ı İsrail'den sonra kendisine ikinci büyük müttefik olarak görmüştür. Mısır'ın bölge içerisindeki stratejik konumunun yanında Arap dünyasına lider konumda olması sebepleriyle her zaman yanında tutmak istemiştir. Bu doğrultu üzerine stratejiler, politikalar izlemiştir. Mısır ile olan ilişkilerinde yer yer ihtiyatlı davranmıştır.

1. Amerika Mısır İlişkileri

1.1. Amerika ve Mısır'ın Tarihsel İlişkisi

Mısır, Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarından birisi olmakla birlikte Süveyş Kanalı'nın yapımı sırasında gelişen sıkıntıların başlamasıyla birlikte imparatorluk topraklarından ayrılacağıнын sinyallerini vermiştir. Nitekim I. Dünya Savaşı'nın başlamasının hemen ardından İngiltere resmen Mısır'ı ilhak ettiğini açıklamıştır. (Arı, 2012:181) Bu gelişmeyle birlikte Mısır'da İngiliz idaresi başlamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı mülkü olmaktan çıkan Mısır'da milliyetçilik fikri etrafında heyecanla toplanmaya başlanmıştır. Heyecanı Amerika Başkanı Wilson'un önerisi sebep olmuştur. Başkan Wilson'un self-determination olarak geçen kavram kendi kaderini kendisi tayin etme hakkı olarak ifade edilmektedir. Bu kavram ekseninde harekete geçmek isteyen Mısırlılar ülkelerinin bağımsızlığını istemişlerdir. Fakat İngilizler durumdan rahatsız olmuş ve İngiliz Dışişleri Başkanı Balfour hemen Başkan Wilson'a mektup yazıp Mısır'ı İngiltere toprağı olarak kabul etmesini

istemmiştir. Başkan ise mektubun ardından İngiltere toprağı olarak kabul etmiştir. Başlangıçta Amerika gibi bir devletin davalarını destekleyen açıklamalarda bulunmasına umutlanan Mısırlılar daha sonra alınan bu karar doğrultusunda umutlarının yersiz olduğunu anlayıp hayal kırıklığına uğramışlardır. (Öztürk, 2016: 25-26) Bu gelişmelere baktığımızda Amerika ile Mısır'ın aralarındaki ilk ilişkilerin başlayış seyrini görmekteyiz. Mısırlılar açısından ilk temasların olumlu olmadığı açıkça görülmektedir. İngilizler 1922 yılında Mısır'ın bağımsızlığının ilanını açıklamışlardır fakat mevcut durumdan farklı bir değişiklik söz konusu olmamıştır. 1936 yılında İngiltere ve Mısır arasında bir antlaşma yapılmıştır. Süveyş Kanalı'nın ise antlaşmanın gereğı olarak İngiltere de olacağı ve kendi askerleri tarafından korunacağı ifade ediliyordu. Mısır 1922 yılında bağımsızlığı ilan edilmesine rağmen bir nevi sözde kalan bir bağımsızlık olmuştur. 1936 yılında yapılan antlaşma ile çoğunlukla çekilen İngiltere'nin Süveyş Kanalı ile birlikte etkisi devam etmekteydi. (Arı, 2012: 184-185) 1939 yılında İngiltere'nin II. Dünya Savaşı'na girmesinin ardından Mısır da sıkıyönetim ilan edilmiştir. İngiltere Mısır'ı savaştan uzak tutmaya çalışsa da pek mümkün olmadı. Ortadoğu ikmal merkezi olarak kullanılmıştır. Mısır'ın önemini anlayan Mihver devletleri ülkeyi hedefe almış kıyı şehirlerini bombalamıştır. (Cleveland, 2008: 227)

II. Dünya Savaşı sonunda meydana gelen ve Mısır'ı ilerleyen yıllarda da büyük oranda ilgilendirecek önemli gelişmelerden birisi ise İsrail devletinin kurulmasıdır. (Öztürk, 2016:33) II. Dünya Savaşı'nın ardında yeni bir dünya düzeni kurmak isteyen Amerika savaşın ardından İngiltere ile ilişkilerini sıkı tutmuştur. İki müttefik devlet bölgede hakimiyetlerini güçlendirmek için birbirlerini desteklemiştir. Amerika Soğuk Savaş'ın başlamasıyla gücünü artırmak için farklı stratejiler ve ilişkiler ağı kurmaya başlamıştır. Mısır'ın da içerisinde bulunduğu Ortadoğu coğrafyası ise Balfour Deklarasyonu ile kendi açılarından istemedikleri yeni bir sürecin içerisine girmiş bulunmaktaydı. Bölgeye Yahudi göçlerinin başlamasıyla dengeler ve stratejiler değişmeye başlamaktaydı. Deklarasyon Yahudi Devleti kurmayı amaçlıyordu. Bir taraftan da Araplara haklarının istismar edilmeyeceğini söyleyerek sorun çıkmasını önlemeye çalışıyordu. (Hook ve Spainer, 2016: 119) İki dünya savaşı arasındaki yıllarda Avrupa'da artan ırkçılık sonucunda Yahudiler soykırıma uğramaya başlamıştır. Gidecek evleri, yurtları bulunmayan Yahudiler için yurt bulmak yerleşmek çok önem arz etmektedir. Bunun doğrultusunda II. Dünya Savaşı sonrası Yahudiler asırlardır amaçladıkları hedefe sonunda ulaşmışlardır. Birleşmiş Milletlerin Paylaşım Planına göre bölgede Amerika ve İngiltere'nin destekleriyle İsrail Devleti kurulmuştur. İsrail'in kurulmasıyla başta Mısır olmak üzere birçok Arap ülkesi durumdan rahatsız olmuştur. Ertesi gün İsrail'e karşı savaş ilan etmişlerdir. Böylelikle Arap-İsrail Savaşları başlamıştır. Diğer yandan ise Amerika İsrail'i ilk tanıyan ülkelerden olmuştur. İsrail'i hemen tanımasıyla Amerika İsrail'e ve Yahudilere olan desteğini tüm dünyaya göstermiştir. Bunun getirisi olarak Ortadoğu'da yer alan ülkelerle aralarında soğuk rüzgarlar esmeye başlamıştır. 1945 sonrasında yaşanan bu gelişmelerle

Amerika resmen Ortadoğu'ya adımını atmıştır. (Köni, 2007: 63) Amerika halkı ile Yahudi halkını benzer görmeleri doğrultusunda Amerika İsrail'e her zaman her alanda desteğini açıkça göstermiştir.

1.2. Nasır ve Sedat Dönemleri Amerika Mısır İlişkisi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Mısır ile İngiltere arasındaki gerginlik devam etmekteydi. 1936 antlaşması ile Mısır üzerindeki kısıtlamalar henüz tamamen bitmiş değildi. Mısır'ın, İngiltere ile askerlerin çekilmesi konusundaki anlaşma çabaları boşa gitmiştir. Hindistan'ın 1947 yılında bağımsızlığının verilmesine karşın İngiltere, Süveyş Kanalı'ndan ayrılmaya yanaşmamaktadır. Diğer taraftan tamamen bağımsızlık sağlayamadığı için Mısır hükümetine karşı hoşnutsuzluk giderek artmaktaydı. Kral Faruk'un kişisel davranışları ve 1948'deki Arap İsrail Savaşı'nda aldığı yenilgiyle birlikte tamamen önemini yitirmiştir. İstikrarlı liderin eksikliği ülkeyi sürekli bir siyasal gerginlik içerisinde tutmaktadır. (Cleveland, 2008: 336)

İngilizler, Süveyş Kanalı'nın bulunduğu şehirdeki valiliği ve polis teşkilatını yabancı karşıtlığı ve bazı gruplara destek vermekle suçlamaktadır. Mısır'daki milliyetçi gruplar İngilizlerin Süveyş Kanalı'nı Mısırlılara bırakıp tamamen ülkeden gitmelerini istemektedirler. Bunu için ara ara silahlı baskınlar düzenlemektedirler. 1952 yılında İngilizler bu grupların silahlarını bırakıp Kanal bölgesinden gitmelerini istediler. Silahlarını bırakmayan gruplar İngiliz askerleriyle çatışmıştır. Bu olay Kahire de duyuldu ve sorumlu olarak Kral Faruk tutulmuştur. İngilizlere savaş ilan edilmesi istenmiştir. Bunun üzerine Kahire'de büyük bir yangın çıkmıştır. Daha sonradan kontrol altına alınan olaylara tarihe Kanlı Cumartesi / Kahire yangını olarak geçmektedir. Bu olayların ardından geçen süreçte Kral Faruk'un siyasetçiler atayıp kurdurduğu hükümetler ilerleme kaydedemedi. 23 Temmuz 1952 günü bir grup genç subay darbe yaparak yönetime el koymuştur. Hür Subaylar olarak adlandırılan bu grubun lideri Cemal Abdulnasır idi. Bu darbeden sonra Kral Faruk tahtı oğlu II. Fuad'a bırakmıştır. İlerleyen süreçte 28 Temmuz 1953 gününde Hür Subaylar monarşinin dağıldığını ve Mısır Cumhuriyeti'nin kurulduğunu bildirmişlerdir. (Öztürk, 2016:33-35) Cemal Abdulnasır liderliğindeki Hür Subaylar böylelikle bir hükümet devirmekten öte giderek yönetim şeklini değiştirmeyi başarmışlardır. Mısır'ın liderliği böylelikle Nasır'a geçmiştir. Nasır dış politikada aktif bir siyasi lider olmuştur. Dış politikada aktif ve etkin olması onu ve Mısır'ı Arap dünyasında ön plana çıkarmış adeta lider konumuna getirmiştir. 1954 yılına gelindiğinde Süveyş Kanalı hakkında İngiltere ile antlaşma yapılmıştır. Antlaşmaya göre son İngiliz askerleri 13 Haziran 1956'da Kanal bölgesinden ayrılmıştır. İngiliz askerleri bölgeyi terk etmiş ve askeri tesisler Mısır'a geçmiştir. Nasır, 1955 yılında Bağdat Paktı gibi Batının etkisiyle yapılan ittifaklarını desteklemeye yanaşmamıştır. Orta Doğu'da liderliği hedefleyen Nasır kendi ittifakını kurmayı planlamaktadır. Nasır, 1955 Bandung Konferansı ile birlikte Afrika'nın bölgesel ve uluslararası politikada önemli bir ağırlığını düşünerek yönünü bu bölgeye çevirmiş ve Batı karşısında Mısır'a büyük destek sağlayabileceğini düşündüğü Üçüncü

Dünya ülkeleriyle ittifak kurmaya başlamıştır. (Arı, 2012: 190-191) İngilizlerden kalan askeri teçhizatı değiştirmek isteyip Batı'dan silah istemiş ve reddedilmiştir. Aynı yıl Çekoslovakya ile Mısır pamuğu karşılığında silah antlaşması yapmıştır. Aslında bu Sovyet-Mısır antlaşmasıydı. Nasır'ın bu hamlesi Amerika'nın Sovyetler Birliği'ni sınırlandırmak için izlediği politikalara bir baltalamadır. Ayrıca Nasır, Sovyetler Birliği'nin Akdeniz de üst hayallerini de gerçekleştirmiştir. İngiliz Amerikan etkisinde olmamasıyla Arap dünyasından övgüler almıştır. Batılı güçlerin hakimiyetinin sekteye uğratılmasıyla Amerika ve İngiltere durumdan hoşnutsuzluğunu belli etmiştir. Tarım temelli bir toplum olan Mısır için ekonomik ve tarımsal faaliyetlerin geliştirilmesi önemlidir. Nasır'ın ikinci bir barajla sulamayı genişletip tüm ülkeyi refaha ulaştırmak üzerine bir projesi vardır. Maliyeti Mısır'ın yetebileceğinin çok üstünde olması sebebiyle kendisine dış yardım aramıştır. Dünya Bankası, Amerika ve İngiltere'nin de katılımıyla kredi vermeyi kabul etmiştir. Ancak Nasır'ın ortaya çıkardığı rahatsızlığın getirisi olarak bazı şartlar konulmuştur. Amerika 1956 yılında Asvan Barajı projesine vereceği desteği çektiğini ilan etmiştir. Bu gelişmeden birkaç gün sonra Nasır Süveyş Kanalını millileştirdiğini açıklamıştır. (Cleveland, 2008: 344-345) Kanalın işletilmesini sağlayan Fransızlar ile Kanaldan en çok gelir elde eden İngiltere bu duruma çok kızdılar. Bu iki devletin yanında İsrail'de Mısır'ın silah almasından rahatsız olmuştur. Üç devlet Mısır'a savaş ilan etmiştir. Uluslararası toplumun baskılarıyla Fransa ve İngiltere 7 Kasım 1956 yılında geri çekilmek zorunda kalmıştır. İngiltere ve Fransa durumu Amerika'dan gizlemeye çalışmıştır. Bunun üzerine Amerika'nın tepkisi ise işgalci ülkelerin Mısır'ı terk etmesini istemesi olmuştur. Amerika bu tutumu sayesinde kazandığı prestiji daha sonra Mısır'a uygulanan ambargoya destek vererek yitirmiştir. Mısır Sovyetler Birliği ile yakınlaşmıştır. Amerika bu durumdan çok fazla rahatsız olmuştur. (Öztürk, 2016: 38-39) Ortadoğu'da iki süper gücün rekabeti Mısır'ın dış politikası üzerinden kızışmaktadır. Amerika, Sovyet tehdidine karşı Eisenhower Doktrinini ortaya çıkarmıştır. Nasır için bu Bağdat Paketi'nden farksızdır. Sovyetler ile gitgide yakınlaşan Nasır, Amerika ile ilişkileri koparmamıştır. İki devletten yardım alıp onlara tamamen bağlı kalmamayı amaçlayan politika izlemeyi amaçlıyordu. Amerikan yardımı süreklilik arz etmemekteydi. Amerika ile Mısır ilişkilerini engelleyen iki önemli unsur vardır: İlki Nasır'ın Mısır'ı Batı ittifakını istemeyip Sovyetler Birliği'nden yardım alması, ikincisi ise Nasır'ın İsrail'e karşı Arapların savunucusu olması iken Amerika'nın İsrail'e verdiği destektir. (Cleveland, 2008: 351) Amerika 1950'ler ve 1960'larda birçok Arap ülkesine silah ambargosu uygulamışken İsrail'i gelişmiş silahlarla donatmıştır. Bu durum İsrail ile sınır komşusu olan ve bölgede İsrail'i istemeyen ülkeleri endişelendirmektedir. Mayıs 1967'de Nasır, Birleşmiş Milletler Acil Müdahale Gücü'nün Şarm el-Şeyh bölgesinden çekilmesini istemiştir. Bu istek İsrail için savaş sebebidir. İsrail 5 Haziran 1967 günü Mısır, Ürdün, Suriye havalimanlarını bombalamıştır. Tarihe Altı Gün Savaşı olarak geçen savaş, altı gün sürmüştür ve savaş sonunda İsrail topraklarını üç katı genişletmiştir. İsrail'e karşı savaş kaybeden Mısır'ın ekonomisi hızlıca kötüleşmiştir. Askeri

olarak büyük kayıplar yaşanmıştır. Orduyu yeniden kurma çabalarına girilmiştir. Askeri ve ekonomik alanlarda bu gelişmeler yaşanırken şeker hastası olan Nasır'ın 28 Eylül 1970 günü aniden ölmesi ülkede şok etkisi yaratmıştır. (Öztürk, 2016: 41-42)

Nasır'ın ölümünün ardından yerine uzun süre yardımcılığını yapan Enver Sedat seçilmiştir. Enver Sedat Nasır döneminden farklı olarak dış politikada Sovyetlerle yakınlaşmak yerine Amerika ile yakınlaşıp iyi ilişkiler kurmayı amaçlayan politikalar izlemiştir. Enver Sedat başa gelmesinin ardından Nasır ile farklı politikalar izleme yoluna gitmiştir. Bunun getirisi olarak da Nasır'ı emekçi işçi sınıf desteklerken Sedat'ı ise daha burjuvazi sınıf desteklemiştir. (Öztürk, 2016: 44) Sedat ekonomik anlamda daha liberal bir ekonomi modeli benimsemiştir. Sedat'ın ilk arayışı ülkeye gelmesini istediği yatırımcılar üzerinedir. Ülkeye yabancı sermayecilerin gelip ekonomik olarak ülkenin daha hızlı şekilde toparlanmasını istemektedir. Bunun olması için ise önünde büyük bir engel vardı Arı'nın (2012) aktarımı ile: "Sedat yabancı sermayenin Mısır'a gelmesinin önündeki en büyük engelin de İsrail-Mısır çatışması ve Mısır'ın Sovyetlerle yakın ilişkisi olduğu gerçeğini göz ardı etmiyordu. Bu iki sorunu çözmesi halinde Mısır'ın Batı sermayesi açısından daha cazip hale geleceğinin farkındaydı." (Arı, 2012: 201) Sedat, bu engellerin ortadan kalkması için İsrail ile barış yapılması gerektiğini düşünmekteydi. Mısır ekonomisini iyileştirmek için barışa ihtiyacı vardı. 1967 askeri zaferiyle kendine olan güveni artan İsrail'in Amerika'dan aldığı yardımlarla da ekonomik olarak güçlendiği görülmekteydi. Sedat, İsrail'in pazarlığını yalnızca Amerika ile olabileceğini biliyordu. Bunun için Amerika'nın katılımını sağlamak için uğraş vermiştir. 1971'de Mısır ile Moskova arasında Dostluk ve İş birliği Antlaşması imzalanmıştır. Fakat antlaşmadan bir yıl sonra Sedat herkesi şaşırtarak Temmuz 1972'de 20.000 Sovyet uzmanı ülkesine göndermiştir. Sedat bu hareketiyle 1967'de kaybettiği toprakları geri almak ile birlikte Sovyetlerden bağımsız olduğunu gösterip Amerika ile olan ilişkilerini iyileştirme umudu ile yapılmıştır. Ne yazık ki Sedat'ın bu hareketi yanlış zamana denk gelmiştir. Çünkü İsrail'in olimpiyat takımlarına Filistinliler saldırı düzenlemiştir. Amerika Mısır'daki gelişmeleri takip ederken Mısır Sovyetler ile ilişkilerini düzeltmekten başka çıkar yol bulamamıştır. 1973 yılında Mısır Sovyetlerden yeniden silah almaya başlamıştır. Mısır, Amerika ile İsrail'in zorda bırakmanın yolunun İsrail'in görüldüğü kadar güçlü olmadığını göstermek olduğunu düşünmekteydi. Sedat savaşın gerekliliğini düşünürken Amerika ile görüşüp diplomatik yolla da sonuca ulaşmayı hedeflemekteydi. (Arı, 2012: 202-204) Ekim 1973'de Mısır ve Suriye Yahudiler için önemli bir gün olan Yom Kippur gününde aynı anda İsrail'e saldırdılar. İsraililer hazırlıksız yakalandılar. Sovyetlerden askeri teçhizat alan Mısır ve Suriye'nin karşısında Amerika'dan hava desteği alan İsrail vardı. Sovyetlerin asker konuşlandırmasına karşın Amerika nükleer alarm verdi. Bunun üzerine Sovyetler vazgeçti ve Amerika ise İsrail'e ilerlemeyi durdurması için baskı yaptı. Bunun üzerine ateşkes sağlanmış oldu. (Hook ve Spanier, 2022:120) Kissinger 1974 yılında Mısır ve İsrail'in savaşı bitirme konusunda ikna etmiştir. 1975'de Sina II

antlaşması imzalanmıştır. Amerika'nın bu girişimi Mısır'a ekonomik yardım da sağlamıştır. Amerika 1975'de yeniden açılan Süveyş Kanalı'nın imarına katkı sağlamıştır. Sedat'ın geçiş ruhu ekonomiyi iyileştirmekle ülkeye yarar getirmiştir. 1977'de Sedat Kudüs'e gidip Mısır'ın İsrail ile barışı kabul ettiğini açıklamıştır. Amerika'nın burada üçüncü taraf olmasıyla Mısır ile İsrail arasında yeni barış süreci başlamıştır. İki devletin liderinin konuşacağı tek şey barış değildi. Filistin'in durumunu da konuşmaları gerekiyordu. Bu konunun antlaşmayı çıkmaza girdireceği sırada Amerika başkanı Carter iki lideri Camp David'e görüşmeleri için çağırmıştır. 1978'de Başkan Carter iki devletin isteklerini orta yolda buluşturmaya çalıştı. Sonuçta 17 Eylül 1978'de Camp David Antlaşması imzalanmıştır. (Cleveland, 2008: 419-422) Camp David Antlaşması Mısır'a barış getirmiştir. Amerika iki ülkeye de dış yardımla barışı desteklemiştir. Fakat Mısır'da ekonomik olarak tam bir iyileşme sağlamamıştır. Diğer yandan Sedat'ın attığı bu adım sonunda diğer Arap ülkeleri onu kınamıştır. Mısır, Arap dünyasında yalnızlaşmıştır. Arap Birliği'nden çıkarılmıştır. Halk arasında da hoşnutsuzluk gittikçe artmaktadır. Bunun üzerine Sedat demokrasi adına çeşitli platformlar kurdu muştur. Camp David sonrası uluslararası arenada saygınlığı artan Sedat'ın halk arasında gittikçe azalmaktadır. 1980'de Sedat, Utanç Yasası çıkarmıştır. Yasanın çıkmasından sonra toplu tutuklamalar alındı. Bu tutuklanmalar Mısır halkının Sedat'a olan güvenini bitirmiştir. 6 Şubat 1981'de askerî geçit töreni sırasında resmi heyete düzenlenen saldırıda hayatını kaybetmiştir.

2. Arap Baharı ve Mısır

2.1. Mübarek Dönemi ve Arap Baharı Öncesi Mısır'ın Durumu

1981'de Enver Sedat'ın ölümünün ardından Mısır'ın başına Hüsnü Mübarek geçmiştir. Arap Baharının başladığı sırada Mısır'ın başında Hüsnü Mübarek bulunmaktaydı. Mübarek başa geldiği zaman ülkenin en önemli problemi hiç şüphesiz ekonomi idi. Sedat döneminde başlayan liberalleşme faaliyetleri beklenileni karşılayamamıştır. Aksine giderek artan bir gelir eşitsizliği problemini meydana getirmiştir. Mübarek dış politikada Batı yanlısı politikaya devam etmiştir. Sovyetlerle olan ilişkiyi düzeltme gayretine girişmiştir. Camp David sonrası Arap ülkeleriyle bozulan ilişkileri de düzeltmek için çaba göstermiştir. Sedat döneminde başlayan Amerika ve Mısır yakınlaşması Mübarek döneminde de devam etmektedir. Ülkenin ekonomik olarak düzelmesinin yolunun Amerika tarafından karşılanabileceğini düşünmektedir. Mübarek Camp David Antlaşmasına sadık kalmaya ve İsrail ile olan ilişkilerin bozulmamasına da özen göstermiştir. (Öztürk, 2016: 48-49) 1980'li yılların ortalarına kadar yardımlar artarak devam etmiştir. (Kuduoğlu, 2018:13)

Mübarek'in ilk dönemleri Mısır'ın daha demokratik zamanlara gidişini gösteriyor gibiydi. 1984 seçimleri Hür Subaylar Darbesi'nden bu yana yapılan en şeffaf seçimlerden biriydi. Mübarek, Sedat'ın karma ekonomisini devam ettiriyordu. Amerika'nın ekonomik özelleştirmesine karşı direniyordu. Siyasi kısıtlamalar da hükümetin özel sektöre dönük politikasında aktif olmuştur. Bir

tarafıta zengin ve bürokrasinin üst kademeleri diğler tarafıta ise memurlar bulunmaktaydı bu iki grup arasında yolsuzluğın etkinliğinde uçurum giderek artmaktaydı. Bunlara ek yasadışı işler rejime olan kuşkuyu artırmıştır. Ülkedeki İslami örgütler muhalefet kanadını oluşturmaktaydı. Mübarek'in dış politika hedeflerinin başında İsrail ile barışı korumak, Amerika ile iyi ilişkiler geliştirip ekonomik yardım üzerine dayandırılmıştı. Ekonominin düzeltilmesi en büyük amacı haline gelmiştir. Bunun yanında Amerika'dan askeri yardım da almaktadır. Amerika'dan alınan yardımlar sonunda Mısır'ın ekonomik bağımlılığının olduğu üzerine eleştiriler almaktadır. Ülkenin dış politikada etkisini kaybettiği ve yalnızca Amerika'nın bölgedeki kuklası olduğunu ifade ediyorlardı. Kalkınma stratejisinin Mısır'a göre değil de Amerika'ya göre yapılmaktaydı. Ayrıca Mısır modern Amerikan silahlarıyla yeniden donatılırken yüklü borca girmişti. 1989'da Mısır yeniden Arap Birliği'ne alınmıştır. (Cleveland, 2008: 436-439)

1990 yılında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi üzerine Amerika'nın Mısır'dan yardım talep etmesi Mübarek için bir fırsat olmuştur. Mübarek Amerika'nın yürüttüğü Çöl Fırtınası Operasyonu'nda onlara destek vermiştir. (Öztürk, 2016: 50) Mübarek, Amerika'nın bölge politikalarına destek olduğunun en büyük kanıtı Körfez Savaşı'ndaki bu tutumudur. Kamuoyunda destek aldığı gibi tepki de almıştır. (Kuduoğlu, 2018:18) Birinci Körfez Savaşı'nın ardından 2003 yılında Amerika'nın Irak'ı işgali gerçekleşmiştir. Mübarek Birinci Körfez Savaşı'nın aksine Irak'ın işgaline kesin bir şekilde karşı çıkmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Amerika'nın Ortadoğu'ya demokrasi getirmek adıyla bölgede uyguladığı baskıdan Mısır'da nasibini almıştır. Mübarek siyasi alanı daha rekabetçi hale getirmiştir. (Öztürk, 2016: 51) "Fakat yaklaşık otuz yıl boyunca ülkeyi baskı altında tutarak kendisine karşı ciddi bir muhalefetin oluşmasını engellemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda polis ve istihbarat güçlerini bizzat kontrolü altında tutmuş ve halkın yanı sıra bürokrasi ve ordu içerisinde de kendisine karşı bir muhalefetin gelişmesini istememiştir. Kendisine karşı bir muhalefetin gelişmesini engellemeye çalışırken anayasaya da karşı gelerek Cumhurbaşkanı Yardımcısı koltuğuna herhangi bir ismi atamamış ve bu makamın boş kalmasını sağlamıştır. Bu durum ise hem orduda hem de bürokraside Mübarek'in kendilerine güven duymadığı ve rejime karşı bir tehdit olarak gördüğü hissini uyandırmıştır." (Gönen, 2019: 76) Kendisinden sonra yerine oğlunun geçeceği söylentisi Mısır halkını öfkelenmiştir. Bu öfkeler doğrultusunda Mübarek yönetiminin baskısından, yolsuzluğundan, kötü yönetiminden bıkan halk 25 Ocak 2011'de Kahire'de Tahrir Meydanı'nda toplanarak Mübarek'i protestoya başlamıştır. (Öztürk, 2016: 52)

2.2. Arap Baharında Mısır

Arap Baharı hareketi, çoğunluğu Araplardan oluşan coğrafyada başlayan protesto ve ayaklanmalara verilen isimdir. Arap coğrafyasını kapsayan, Arap dünyasında demokrasi ve temel hak ve özgürlüklerin istenmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Hook ve Spanier' in (2022) deyimiyile "Arap demokrasisinin uyanışı." 2010 tarihinde üniversite mezunu seyyar satıcı Muhammed Buazizi'nin

ruhsatı olmadığı gerekçesiyle Tunus polisi tarafından tutuklanmıştır. Buazizi'nin çalışabilmek için polise rüşvet vermeyi reddetmesi üzerine mallarına el konulmuştur. Bunun üzerine tek gelir kapısını da kaybeden öfkeli Buazizi, şehrin kalabalık bir sokağında kendisini yakmıştır. Buazizi'nin kendi hayatından vazgeçip yaptığı eylem bir başkaldırı hareketi olarak tarihte yerini almıştır. (Hook ve Spanier, 2022: 354) Bu olayın haberlerde, gazetelerde ve sosyal medyada yayınlanmasıyla olay halk arasında yayılmıştır. Buazizi'nin bu hareketi Tunusluların protesto etmesi için önderlik yapmıştır. Protestolar önce Buazizi'nin memleketinde daha sonra tek tek diğer şehirlere hızla yayılmıştır. Ayaklanmanın artan işsizlik, gıda fiyatlarındaki artış, yüksek enflasyon, rüşvet, olumsuz hayat koşulları gibi birçok sebebi bulunmaktadır. (Gelvin, 2016: 373) Otoriter baskıcı bir şekilde yönetilen halkın birçok sebepten dayanacak gücü kalmamıştır. Bununla birlikte yaşanan bu olay bardağı dolduran son damla olmuştur. Halk demokrasi, temel hak ve özgürlüklerini talep etmeleri üzerine ayaklanmıştır. Ayaklanma Tunus lideri Zeynel Abidin Bin Ali'nin devrilmesiyle sonuçlanmıştır. Ayaklanma yalnızca Tunus ile sınırlı kalmamıştır. Tunus'ta başlayıp Kuzey Afrika ülkelerine hızlı bir şekilde yayılmıştır. Ayaklanmanın ilk yayıldığı ülkelere baktığımızda Katar, Birleşik Arap Emirlikleri gibi zengin Arap ülkelerinde değil; Tunus, Mısır gibi yoksul Arap ülkelerinde çıktığı görülmektedir. (Gönen, 2019: 56) Bu da halkın sosyoekonomik olarak nasıl bir buhranda olduğunu bizlere göstermektedir. Halkın yaşam koşullarının gitgide kötüye gitmesiyle devletten beklenen yardım, demokrasi için istenilen talebin yerine getirilmemesi sabırlarını taşımıştır.

Olayların kış ayında başlayıp yayılmasıyla halk demokrasi, insan hakları gibi taleplerinin yanında sosyoekonomik açıdan da içlerindeki umudu ifade eden bir ifade olarak bahar olarak adlandırmıştır. Her kışın bir baharı her baharın bir yazı vardır. Soğuk ve sert kışın ardından ılık ve ferah bir bahar beklenir. Arap halkı da yoksulluk ve baskının ardından demokrasi ve özgürlüğün geleceğine olan umutlarını göstermişlerdir. Nitekim baharın olduğu her yerde umutlar gerçekleşmemiştir.

Tunus'ta başlayan ayaklanma dalgalar halinde diğer ülkelere de geçtiğini üst kısımda belirtmiştik. Ayaklanmanın etkisi altına aldığı bir sonraki durağı Mısır'dır. Ayaklanmanın Tunus'tan sonraki durağının Mısır olmasının tesadüfi olmadığı düşüncesi ağır basmaktadır. Sebebi aynı coğrafyada bulunmalarının yanında iki ülkenin de aynı veya benzer durumlar içerisinde olmasından kaynaklanmaktadır. Sebepleri tek yönlü düşünmemekte fayda vardır. Ayaklanmanın ortaya çıkış koşulları, sebepleri; coğrafya, dil ve kültürün yanı sıra siyasi, askeri, idari ve hepsinden önemlisi ise ekonomik olarak iki ülkenin birbiriyle çok benzer olmasıdır. Temel sebepler benzer iken ülkelerde etkin ve ayaklanmayı getiren ağır basan sebepler ise farklıdır. Bu şu demektir evet ayaklanmanın yaşandığı ülkelerde temel sebepler aynı olabilir (yoksulluk, işsizlik gibi) veya benzerlik gösterebilirken, ülkelerde ayaklanmanın patlak vermesine farklı bir sebep daha aktif rol oynamıştır. Bu benzerliklerin yanında Arap Baharının sıçradığı her ülkede protestolar, protesto şekilleri, protesto

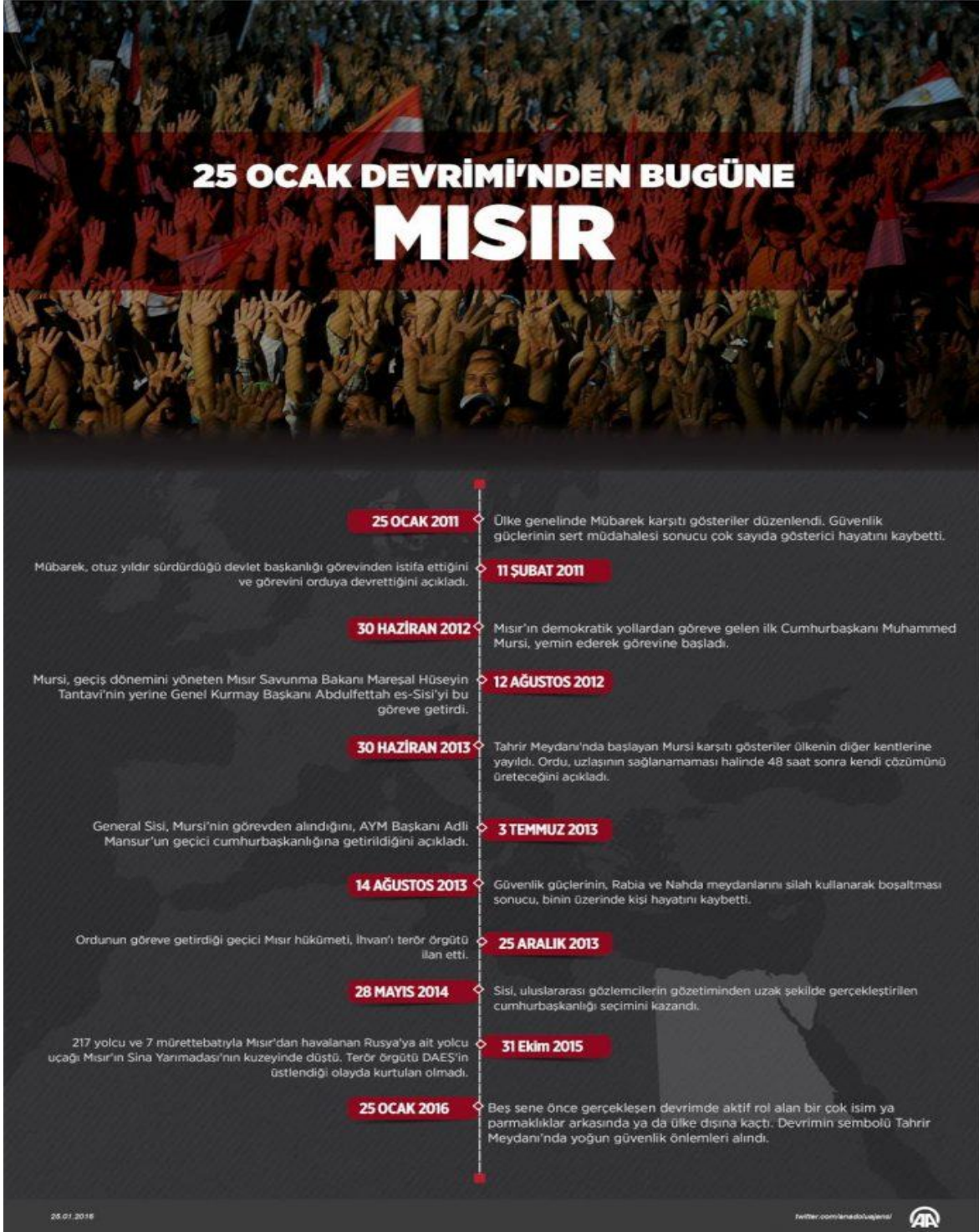
süreleri ve bununla birlikte elde ettikleri sonuçlar her biri birbirinden farklılık göstermektedir. Bütün bu sıralanmış olan benzerlik ve farklılıkların sebeplerin ortak zemininde otoriter rejim şeklinde yönetilmeleri vardır. (Bahtiyar, 2016:169) “Tunus ile başlayıp, Mısır’a sıçrayan, oradan da Yemen, Bahreyn, Suriye ve Libya’yı sarsan Arap isyanlarını patlatan en temel sebep, Arap dünyasını saran çarpık ve eşitsiz siyasi ve ekonomik sistem olarak belirlemek mümkündür. Bu sebebe değişik boyutlarda da olsa protestoların düzenlendiği hemen her Arap devletinde rastlanmaktadır.” (Başkan, 2011: 20)

Halk tarafından “Öfke Günü” olarak anılan 25 Ocak 2011 tarihinde Mısır’da ayaklanmanın sesleri sert ve iyice duyulmaya başlanmıştır. Bu tarih on sekiz gün sürecek kitlesel işgal ve eylemlerin başlangıcıdır. (Amar ve Prashad, 2014: 71) Halkın ayaklanmaya başlaması ile ülkedeki birçok sorun da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Gıda fiyatlarındaki artış, yolsuzluk, rüşvet, giderek artan işsizlik, kötü yaşam koşulları, demokrasinin uygulanamayışı, temel hak ve özgürlükler konusundaki eksiklikler gibi konular ayaklanmanın ardından patlak vermeye başlamıştır. Bütün bu saydığımız konular halkı için yeterince zor ve yaşamalarını güçleştirirken bir de ülkedeki mevcut hükümetin bu konulara olan uzaklığı ve baskısı insanların sabırlarını fazlaca zorlamaktadır. Hükümet bu konulara çözüm bulma konusunda yetersiz kalmıştır. (Çetinkaya, 2014: 63) Tunus’ta yaşananlardan sonra Mısır’da yaşayan ‘6 Nisan Hareketi’ içerisinde olan gençler olayların başlamasıyla Tahrir Meydanı’na gelmeye başlamışlardır. Ayaklanma başlayıp devam ederken Tahrir Meydanı yüzlerce insanın günlerce protesto yaptıkları önemli bir yer haline gelmiştir. Ayaklanmanın başlaması ve sürecin ilerlemesi konusunu aktaran Gelvin :

“Ben Ali’nin istifa etmesinden yaklaşık bir buçuk hafta sonra, bu kez Mısır’da birçoğu” 6 Nisan Hareketi’ne dahil olan gençler Kahire’deki Tahrir Meydanı’nı işgal etmeye başladılar (Tahrir Meydanı Mısır’a o günkü protestolara ev sahipliği yapan birçok yerden biri olmasına karşın, Mısır isyanının sembolik merkezi haline geldi). 6 Nisan Hareketi ismini 2008 yılında Facebook kullanıcısı olan gençlerin devlet tarafından işletilen bir tekstil fabrikasında greve gitmiş olan işçilere destek vermek için genel grev çağrısında buldukları tarihten almaktaydı. Bugün Facebook ile diğer sosyal medya araçlarına atfedilen mucizevi gücü yalanlarcasına, genel grev çağrısına uyulmadı. Ancak bu 2008’teydi. Birkaç yıl sonra tekrar denediklerinde bu kez daha başarılı oldular. Güvenlik güçleri ve grev kırıcılar protestocuları dağıtmayı başaramayınca, ordu protestoculara ateş açılmayacağını duyurdu. Grevler ve hükümet karşıtı protestolar bütün Mısır’a yayıldı. 11 Şubat 2011’de, ordu yönetime el koydu. Devlet başkanı Hüsnü Mübarek’i görevden aldı ve Silahlı Kuvvetler Yüksek Şurası altında yeni bir yönetim tesis etti. Mısır isyanının ilk sokak evresi olarak adlandırılabilir bu aşama yalnızca on sekiz gün içinde nihayete ermiştir.” (Gelvin, 2014: 64)

Mısır'da çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu ayaklanma da diğer ülkelerde rastlanmayan benzersiz bir şekilde birbirleriyle örgütlenmeleri görülmüştür. Gençler sosyal medya aracılığıyla birbirleriyle sıkı iletişim kurup protestolara katılmışlardır. Bu yönüyle Mısır'daki eylemler diğer ülkelerdeki eylemlerden farklılık göstermektedir. Ayrıca bu yöntemin kullanılmasıyla sosyal medya ve teknolojinin olayların seyrini hızlandırmadaki etkisi de gözler önüne serilmiştir. Kamuoyu oluşturma, organize olma gibi konularda geniş kitlelere ulaşma da çok etkin olduğu görülmektedir. Tahrir Meydanında toplanan halkın belki de en önemli isteği otoriter Mübarek rejiminin devrilmesidir. Tahrir Meydanı'nda göstericiler "Eş-şebab yurid iskat en-nizam" yani halk rejimin yıkılmasını istiyor, "İrhal!" Defol! sözleriyle sloganlar atıyorlardı. Halkı yatıştırmak isteyen Mübarek, onlara bazı reformlar önermiştir. Fakat öfkeli halk kabul etmemiştir. Halkın öfkesini dindiremeyen Mübarek ayaklanmayı bastırma konusunda başarısız olmuştur. Bütün ülkeye yayılan hükümet karşıtı eylemler sonucunda ordu yönetime el koymuştur. Bunun üzerine Mübarek görevden alınmıştır. 30 yıllık Mübarek yönetimi bitmiştir. Mübarek'in devrilmesinin ardından Haziran 2012'de Mısır tarihinde gerçekleştirilen ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri sonucunda Müslüman Kardeşler, yeni bir hükümet kuracak kadar halkın desteğini almıştır. Müslüman Kardeşler'den Muhammed Mursi seçimi kazandı. Mursi'nin yemin etmesi ile birlikte göreve başladı. Fakat siyasi gerilim devam etti. (Öztürk, 2016: 52-53) Müslüman Kardeşler ve onları istemeyenler arasında rekabet başlamıştır. Bu rekabet ilerlerken Mısır ekonomisi gittikçe daha da kötüleşmiştir. Bunu üzerine Mısır halkı yeniden sokaklara dökülmüştür. Yüzlerce insanın gösterilere başlamasına ordu yeniden müdahale etmiştir. Müslüman Kardeşleri devirip gösterileri dağıttı. Yeni bir anayasa taslağı hazırlattı. Mübarek'inden çok daha bir baskıcı rejimi ortaya koydu. (Gelvin, 2016: 380) Böylelikle anayasa, demokrasi ve insan hakları gibi söylemlerle gösterilere başlayan halk bir kez daha baskıcı bir rejimle karşı karşıya kalmıştır.

Kaynak: <https://stratejikortak.com/2016/01/arak-baharndan-bugune-msr-infografik.html>

Kaynak: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arak-baharinin-ilk-devriminin-uzerinden-10-yil-gecti/2109556>

Arap Baharı'nın ilk devriminin üzerinden 10 yıl geçti

Tunus'ta "ekmek, onur ve özgürlük" sloganıyla 10 yıl önce 14 Ocak'ta gerçekleşen devrim, kısa sürede Orta Doğu ve Kuzey Afrika başkentlerine "Arap Baharı" isimli rüzgarla yayıldı. Arap Baharı, yıllar içinde ulaştığı ülkelerde "darbe, karşı devrim, iç savaş ve dış müdahalelerin" etkisiyle geriledi

3. Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Mısır

3.1. Obama'nın Ortadoğu Politikası

4 Kasım 2008'de Amerika'nın başkanlık seçimini kazanan isim Barack Hüseyin Obama olmuştur. Amerika'nın 44. Başkanı olan Obama başkanlık koltuğuna geldiği 20 Ocak 2009 tarihinde Amerika için yeni bir umut olarak görülmüştür. Değişim sloganıyla gelen Obama döneminde henüz Ortadoğu'nun nasıl şekilleneceği belli olmamasına rağmen beklenti gittikçe yükselmiştir. Değişim sloganı kendisinden önceki Başkan Bush'tan farklı olacağını ifade etmesi bu beklentiyi yükselten en temel olgudur. (Benli Altunışık, 2009) “Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel güç rekabeti Ortadoğu ekseninde değerlendirildiğinde; enerji kaynaklarının kontrol edilmesi, ABD karşıtı güçlerin Ortadoğu'da yaşam alanı bulmasının engellenmesi, özellikle terörizmin ve radikal örgütlerin engellenmesi, İsrail'in güvenliğinin sağlanması, bölgeden istihbarat sağlanması, iç siyasi mekanizmalar üzerinde kontrol ve üs politikası vb. gibi konular ön plana çıkmaktadır. ABD, bu amaçları doğrultusunda Birinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Ortadoğu'yu kontrol altına almak adına politikalar izlemiştir.” (Karagüzel, 2020) Amerika için birçok yönden önemli ve değerli olan Ortadoğu üzerinde hemen hemen her başkan için önemli bir konu olmuş özel politikalar yürütmüşlerdir. Bir önceki Başkan Bush döneminde Ortadoğu üzerinde izlediği politikaları ifade ederken özgürlük ve demokratikleşme söylemine sık sık yer vermiştir. Bu söylem ekseninde Büyük Ortadoğu Projesi adındaki proje ile gerektiği zaman Ortadoğu'ya askeri güç kullanarak demokrasinin götürüleceğidir. (Benli Altunışık, 2009) Bush zamanında otoriter ve totaliter rejimlerin yok saydığı halklara insanı müdahalenin meşruluğunu savunmaktadır. 11 Eylül'den sonra terörle küresel savaş politikası doğrultusunda bu meşruluğu dile getirmektedir. (Kurt, 2014) Yeni Ortadoğu politikasının ilk ayağı Irak olmuştur. Amerika Burada azalan itibarını onarıp gücünü gösterecektir. Ortadoğu üzerinde militarist politikalar izlenen ve Bush'un müdahalelerinin olduğu dönemden sonra gelen Obama'nın ilk faaliyetlerinden birisi olarak bozulan Amerikan imajını düzeltmek için çabalamak olmuştur. (Şebin, 2021: 33) Amerika'nın Afganistan ile Irak'ın ardından maliyetli ve hükümet açısından bile meşrulaştırılmasının zorlaşmış dış politika açısından yararsız olduğu görülmektedir. İki savaşın Amerika'nın gücünü ve itibarını zedelediği görülmektedir. Amerika halkı sonuçların ardından bunun farkına varmıştır. Halkın yanında Obama'nın da farkında olup göreve geldiği zaman Amerika'nın dış politika eksenini Ortadoğu'dan Asya'ya kaydırmak istemiştir. Amerika'nın dış müdahalelerine sınır getirmiştir. Gerekli olduğu zaman önleyici, tek taraflı eyleme geçme hakkını, Teröre Karşı Küresel Savaş'tan yurtdışı koşullarına bağlı operasyonlarla sınırlandırmıştır. Ayrıca kara operasyonları yerine hava operasyonlarına öncelik vermiştir. Dengi olmayan Amerika hegemonyasının iddia etmek yerine çok taraflı ittifak politikası izlemiştir. Obama, Bush'un 'ya bizimlesiniz ya da bizim karşımızda' söylemini reddetmiştir. Bu söylemin doktrinden uzaklaşan her eylemi meşrulaştırmak için yapıldığını ifade etmektedir. Obama'nın Amerika'nın dış politikasını her

ülke için ayrı kapsam oluşturmasına dayandırmıştır. Eleştirilenler tarafından Amerika kararsız ve eskisi kadar güçlü olmadığı düşünülmesine sebep açmıştır. (Gelvin, 2016: 352-353) Amerika'nın Ortadoğu'da kullandığı en önemli dış politika araçlarından olan kuvvet kullanımı ve silahlar askeri gücü göstermektedir. Ortadoğu'daki askeri gücü küresel veya bölgesel çıkarları için sert güç kullanmada araç olarak kullanmaktadır. (Çelik, 2021: 50) Obama'nın başkanlık koltuğuna gelmesiyle birlikte Ortadoğu'da izlediği politikada sert güç kullanmak yerine yumuşak güç kullanmayı tercih ettiği görülmektedir. Obama, Amerika'nın küresel çıkarları için 'yumuşak güce' veya 'baskı, ödeme yapmak yerine çekicilikle isteğini alma becerisine' dayandırmaktadır. Diğer bir hedef olarak gördüğü konu ise diplomasiyi dış politikanın temel aracı olarak güçlendirmektir. (Hook ve Spanier, 2022: 330) "Obama'nın ilk döneminde izlediği siyasetin G.W. Bush'tan farklı olarak büyük oranda daha uzlaşmacı bir temelde kurgulandığı iddia edilebilecektir." (Özşahin, 2016) Obama dönemi Ortadoğu açısından hiç şüphesiz önemli gelişmelerinden biri de Amerika'nın Irak'tan çekilmesidir. Obama, Bush'un geri çekilme takvimine uymayı planlamaktaydı. Obama, 21 Ekim'de 'askerlerimiz, tatilde kesinlikle evde olacaklar' diyerek açıklamıştır. (Hook ve Spanier, 2022: 339) Obama'nın Irak'tan çekilmeyi gerçekleştirmesi dış politikada elde ettiği başarılarından birisi olarak sayılmaktadır. Obama başkanlık dönemi boyunca birçok eleştiriye maruz kalmıştır. En kuvvetli eleştirilerden birisi ise Bush'tan farklı olarak değişim sloganıyla gelip Bush yönetiminin devamı niteliğinde hareket ettiği eleştirisidir. Bunu Ortadoğu politikaları olarak düşünecek olursak Ortadoğu'da barış sürecinin sağlanmasında iki başkanında yetersiz kalıp çıkmaza girmeleridir. Diğer bir eleştiri ise Obama'nın izlediği politikalarda çelişkili olmasıdır. Ortadoğu açısından örnekleyecek olursak bir taraftan Irak'tan çekilmeyi uygularken diğer taraftan Afganistan'daki askerlerin sayısında takviye kuvvet göndermesini söyleyebiliriz. Ortadoğu da izlenen dış politikada geriden liderlik kavramını ortaya atmıştır. Bu politika doğrudan müdahil olmayın müttefiklerle hareket etmeyi onların gerisinden liderlik yapmayı kapsamaktadır. Libya'da yaşanan müdahalede geriden liderlik kavramına uygun hareket etmiştir. Bütün bunların yanında Obama hükümeti belirsiz, kısım kısım ürkek tavırlar sergilemekle eleştirilmektedir. Bir diğer eleştiri ise Obama'nın etkisiz ve olaylar karşısında tepkisiz kalıp hiçbir eyleme girişmediğini bunun Amerika'nın uluslararası arenada zayıfladığını düşündüğünü ifade ederek eleştirmişlerdir.

3.2. Obama'nın Arap Baharı ve Mısır Politikası

Demokrasinin yayılması Amerika'nın en önemli dış politikalarından birisidir. Amerika tarihine bakıldığında her Başkanın bu olgu ekseninde politikalar gerçekleştirmiştir. Obama'nın dış politikalarının temelinde bu olguyu görmek mümkündür. Fakat Amerika'nın demokrasiyi yayılmasında kullandıkları araç olarak Bush'tan farklı görüşlere sahiptir. Özellikle Irak'ın işgalini desteklememiş karşısında yer alıp sert şekilde eleştirmiştir. (Hook ve Spanier, 2022: 351) Bu görüşü

Kahire’de bir konuşmasında (Beyaz Saray, Basın Sözcüsü Makamı, Remarks by the President on a New Beginning, 2009) şöyle ifade etmiştir:

“Hiçbir yönetim sistemi bir ülke tarafından başka herhangi birisine zorla kabul ettirilemez veya ettirilmemeli... Barışçıl bir seçimin sonucunu çıkartmayı varsaymadığımız gibi, Amerika herkes için en iyisini bildiğini varsaymıyor. Ama tüm insanların bazı şeyler için arzu duyduğuna yönelik kararlı bir inancım var: ne düşündüğünü açıkça söyleyebilme ve nasıl yönetildiğine güven; şeffaf ve halktan çalmayan bir yönetim seçtiğin gibi yaşama özgürlüğü. Bunlar sadece Amerikan fikirleri değil; bunlar insan hakları ve işte bu yüzden bunları her yerde savunacağız.”

Obama demokrasinin sınıandığı esas olay Arap Baharı adı verilen ve Arap dünyasında yaşanan ayaklanmalardır. Kuzey Afrika ve Ortadoğu bölgesindeki birçok ülkede yaşanan ayaklanmalarda halk demokrasi ve özgürlük için ayaklanmıştır. Obama hükümeti için demokrasinin savunuculuğunu kendi yöntemleriyle göstermek için bir fırsat olduğunu söyleyebiliriz. Obama yönetimi Arap isyanının başladığı ilk etapta politikasını net bir şekilde oluşturma konusunda belirsiz kalmıştır. Bush yönetiminin demokrasi üzerinde bıraktığı olumsuz izlenim doğrultusunda onun silinmesi yeni politikanın gösterilmesi açısından zorlanmıştır. Tunus’ta başlayan ayaklanma da Obama tepkisiz kalıp olayları gözlemlene yoluna gitmiştir. Bekle gör stratejisini uygulamıştır. Bu stratejiyle tepkisiz ve kararsız olduğunu ifade etmek yanlış olmaz. Yerel bir eylem olacağı varsayımında bulunmuştur. Fakat süreç ilerledikçe yerel bir eylem olmadığı gün yüzüne çıkmıştır. Olayları akışına bırakmak kaos, iç karışıklık ve bölgedeki istikrar sağlamaya engel, kargaşadan fayda sağlayanların olasılıklarını artırabilirdi. Obama, danışmanlarına demokrasi yanlısı ayaklanmaya karşı ‘ülke ülke’ strateji hazırlamalarını söylemiştir. Her ülkeye karşı ortak bir genel stratejiden ziyade ülke bazında strateji oluşturmuştur. Tunus’ta Zeynel Abidin Bin Ali’nin devrilmesiyle sonuçlanan ayaklanma Mısır’a sıçramıştır. (Hook ve Spanier, 2022: 353-354) Ayaklanmanın Mısır’a sıçraması ile Amerika için işler değişiklik göstermiştir. Mısır Amerika’nın tepkisiz sessizce izleyemeyecekleri bir ülke konumundadır. Amerika Ortadoğu’yu şekillendirirken Mısır’daki politikaları önemlidir. Mısır, bölgedeki diğer devletlerden önce yer almıştır. Amerika’nın İsrail’den sonra bölgedeki en büyük ikinci müttefik konumundadır. Mısır olmazsa Ortadoğu’da etkin ve sağlam olmalarının oranının az olduğunun farkındadırlar. Bu bağlamda Mısır’daki bir değişiklik bütün Ortadoğu için önem arz etmektedir. Obama da bu olgunun farkında olup ona göre yeni stratejiler geliştirmiştir. (Peköz, 2015: 78) Mısır’da ayaklanmaların başlaması Amerika’yı bölgedeki müttefikini kaybetme endişesi içine girmiştir. Amerika ilk etapta Mısır’ı yumuşak bir tonda uyarmıştır. Mısır’ın reform yapmasını istiyor. Mübarek karşıtı gösteriler genişleyip halkın talebi arttıkça Mübarek’in hiçbir şey yapmaması Amerika’nın canını sıkıyor ve daha sonra yumuşak tondan sert tona geçiş yapmıştır. Mübarek’i sert bir şekilde uyarmıştır. Obama “sistemli bir geçiş anlamlı olmak zorunda, barışçıl olmak zorunda ve şimdi başlamak zorunda” diyerek Mübarek’e olan güvensizliğini ifade ediyor. Bunun üzerine

Mübarek'in devrilmesi üzerine halkta bir sevinç baş gösteriyor. Mısır'da ordu devletin kontrolünü eline almıştı. (Hook ve Spanier, 2022: 351-356) 2012 yılında yapılan seçimlerde Müslüman Kardeşler'den Mursi seçimi kazanmıştır. Seçim sonucu hem bölgedeki aktörleri hem de Amerika'yı rahatsız etmiştir. 2013'de Mursi' ye karşı darbe yapılmıştır. Darbe sonunda başa Sisi geçmiştir. Amerika'nın tepkisi merakla beklenmiştir. Amerika ısrarla darbe söyleminden uzak durmuştur. "Devrimin başarıya ulaşması ve Müslüman Kardeşlerin iktidara taşınması sonrasında da benzer bir kafa karışıklığı sürmüştür. Öyle ki Mısır'da yaşanan karşı devrim sürecini anti-demokratik bir müdahale olarak nitelendirmekten kaçınmaları dikkat çekmektedir." (Özşahin, 2016: 16)

Sonuç

Obama'nın gerek Ortadoğu, gerekse Arap Baharına karşı çekingen tutumu birçok kesim tarafından eleştirilmiştir. Obama'nın ihtiyatlı bir tutumda olmasının en büyük sebebi önceki Başkan Bush'un müdahaleleridir. Bush'tan farklı olduğunu iddia etse de zamanla onun politikalarında devamlılığı sağladığı uygulamalar görülmektedir. Demokrasinin yayılması söylemini kullanan iki başkan farklı yöntem ve araçlar kullansalar da Ortadoğu barışı sürecinde bir çıkmaza girmişlerdir. Kamuoyundan yeterince tepki alınması, uluslararası arenada Amerika'nın imajının zedelenmesi gibi etkenler Obama'nın politikalarını etkilemiştir. Obama Irak'tan çekilme takvimine uygun şekilde çıkmayı uygulamış olsa dahi Arap Baharı karşısında başarısız bir politika izlediğini söylemenin yanlış olmayacağı fikrindeyiz. "ABD, Obama dönemi ile beraber, Arap Baharı sürecinde askeri müdahaleyi öteleyen, daha ihtiyatlı bir politika benimsediği gözlenmektedir. Obama doktrini de denen bu yaklaşım, bazı akademik çevrelerce Bush döneminin saldırgan politikaları sonucu dünyada ciddi imaj kaybına uğrayan ABD'nin, imaj düzeltme çabası olarak yorumlanmıştır." (Göngen, 2014) Bush dönemi güç kullanımı Amerikan demokrasi yayılma misyonunu zedelemiştir. Otoriter rejimlerin hâkim olduğu ülkelerde Obama'nın demokrasiyi tesis etmesi eleştirilmiştir. Arap Baharı sonrası Mısır'da karşı devrim sonrasında yaşanan tezatlık, Suriye'de rejim karşıtı oluşumlara destek verme Obama'nın Amerika'nın demokrasi söylemini olumsuz etkileyen gelişmelerdendir. (Özşahin, 2016: 9) Obama başkanlığının ilk döneminde demokrasi, insan hakları gibi söylemlerle birlikte yumuşak güç kullanıp uzlaşmacı tavır sergilemiştir. İkinci döneminde ise ilk dönemine tezat duruş sergilediğini ifade edilmektedir. İkinci döneminde Bush döneminin niteliği sayılabilecek söylemleriyle tezat oluşturacak uygulamalar sergilemiştir. Obama dönemi ile Amerika'nın Ortadoğu üzerindeki politikalarındaki değişiklikler açıkça görülmektedir.

Kaynakça

1. Alkarıony, A. (2020). *Mısır Devrimi Sonrası Dönemde ABD-Mısır İlişkileri (2011-2014)*. İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
2. Amar, P. ve Prashad, V. (Derleyenler), (2014) *Arap Baharı'ndan Kesitler: Yeni Ortadoğu'yu Anlamak*. (Çev. Furtun, Ö. Ümmetoğlu, S. ve Tan, Y) İstanbul, İntifada Yayınları.
3. Arı, T. (2012)., *Orta Doğu*. Bursa. Mkm Yayıncılık.
4. Ateş, A. ve Şahinoğlu, M.C. (2017). *Orta Doğu'da Darbelerin Arka Planı: Mısır Örneği*. TESAM Akademi Dergisi. Cilt:4 Sayı:1
5. Bahtiyar, N. (2016). *Ortadoğu'da Otoriter Rejimlerin Temelleri ve Demokrasiye Geçiş Süreci Sorunları: Arap Baharı İçinde Mısır Örneği*. Denizli, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
6. Başkan, B. (2011). *Buazizi'nin Yaktığı Ateş: 21.Yüzyıl Başında Arap İsyanları*. Akademik Ortadoğu Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 1.
7. Bekaroğlu, E.A. ve Kurt, V. (2015). *Mısır'da Otoriter Rejimin Sürekliliği ve Ordu: 'Arap Baharı' ve Sonrası Sürecin Analizi*. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi. Cilt:2 Sayı:2
8. Benli Altunışık, M. (2009). *Ortadoğu ve ABD: Yeni Bir Döneme Girilirken*. Ortadoğu Etütleri. Cilt:1 Sayı:1
9. Cleveland, W. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev. Mehmet Harmancı.) İstanbul. Agora Kitaplığı.
10. Çelik, A.G. (2021). *Obama Döneminde ABD'nin Ortadoğu Politikası*. Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
11. Gelvin, J. (2014) *Arap İsyanlarını Anlamak*. Çetinkaya, D. (Derleyen), *Ortadoğu: Direniş, Devrim, Emperyalizm*. İstanbul, İletişim Yayınları. 63-89
12. Gelvin, J. (2016). *Modern Ortadoğu Tarihi*. (Çev. Güneş Ayas.) İstanbul. Timaş Yayınları.
13. Gönen, T. (2019). *Mısır'da Arap Baharı Süreci ve Türkiye'nin Mısır Politikası*. Kayseri, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
14. Göngen, M.A. (2014). *Arap Baharı Karşısında ABD'nin Tutumu*. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı:33
15. Hook, S, Spancer, J.(2022). *Amerikan Dış Politikası*. (Çev. Özge Zihnioğlu) İstanbul, İnkılâp Kitabevi.
16. Karagüzel, A. (2020). *Yeni Yüzyılda ABD'nin Ortadoğu Politikası: Büyük Ortadoğu Projesi*. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi. Cilt:3 Sayı:2
17. Köni, H. (2007). *Amerika'nın Uluslararası Politikası*. İstanbul, Ekim Yayınları.
18. Kuduğlu, A. (2018). *Camp David Sonrası ABD-Mısır Yakınlaşması: Askeri Boyut*. Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi. Cilt:5 Sayı: 1
19. Kurt, S. (2014). *Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Ortadoğu Politikası*. Tarih Okulu Dergisi. Yıl:7 Sayı:19
20. Özşahin, M.C. (2016). *Obama Dönemi ABD'nin Ortadoğu Politikası: Arap Baharı Sürecinde Demokratik Söylem ve Eylem*. Ortadoğu Etütleri. Cilt:8 Sayı:2
21. Öztürk, H. (Editör) (2016). *Modern Orta Doğu Siyasi Tarihi*. İstanbul. Bilgesam Yayınları.
22. Peköz, M. (2015). *Küresel Savaşta Büyük Ortadoğu*. İstanbul. Vivo Yayınevi.
23. Şebin, E. (2021). *Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikası: Barack Obama Dönemi*. Sakarya. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
24. Uslu, N. (2018). *Amerikan Dış Politikası. ABD'nin Orta Doğu Politikası*. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları. 178-214.